



Project: Speuren

Beeldende kunst

Verhalen, Groep 1-2

Wie naar de wolken kijkt, kan er van alles in zien: een hond of misschien wel een trein. Met vormen kun je een verhaal vertellen. Je kunt een vorm laten verdwijnen en weer tevoorschijn toveren, ernaar speuren en er iets in zien. Zo ontstaat een verhaal. De leerlingen beginnen het project met het associëren bij bestaande kunstwerken. Wat is hier gebeurd? Zit er een verhaal in? Daarna maken ze met papier een fruitstilleven, waaraan ze een vervreemdend detail toevoegen. Van daaruit gaan ze een stap verder. Met het speelse werk van de kunstenaar Miró als inspiratiebron, maken ze op een groot vel papier een verhaal met symbolen. Tot slot experimenteren de leerlingen met vrije vormen in zand. Wat zien ze allemaal?

1. Informatie voor de leerkracht

Welkom!

Je gaat in de klas werken met het lesmateriaal van Cultuuronderwijs op zijn Haags (COH). Voor je aan de slag gaat leggen we je uit hoe je dit project tot een succes kunt maken.

Samen ontdekken

Onze cultuurlessen zijn gebaseerd op de didactiek van procesmatig werken, de leerlingen doorlopen hierbij een creatief proces. Zij worden zich bewuster van zichzelf en hun omgeving, en ontdekken op een speelse manier hun creatieve vermogen. Met als kern dat je als leerkracht samen met de leerlingen beleeft, beschouwt, verbeeldt, bedenkt en maakt.

Houdingsdoelen

Bij de introductie, oriëntatie en opdrachten worden kennisdoelen en vaardigheidsdoelen benoemd. Onderstaande houdingsdoelen gelden in het algemeen:

- De leerling toont zich nieuwsgierig en proactief.
- De leerling kan positief-kritisch reflecteren op eigen werk en op dat van anderen.

Tips en aanbevelingen

- We raden je aan meer te lezen over de [opzet van COH](#) en het [DNA van COH](#).
- Bekijk vooral ook de instructiefilmpjes over [creatief proces](#) en [filosofisch gesprek](#).
- Overleg en deel je plannen met de icc'er of je cultuurcoach.
- Wij adviseren je het hele project van tevoren door te lezen om je goed voor te bereiden en de mogelijkheden te ontdekken die het project biedt.
- Je kunt het lesmateriaal ook downloaden en printen. Gebruik het digibord voor het beeldmateriaal.
- Als richtlijn adviseren wij voor het doorlopen van het creatief proces in het hele project zes tot acht lesmomenten in te plannen. Alle projecten hebben een introductie, oriëntatie en drie opdrachten. Je kunt ervoor kiezen het lesmateriaal naar eigen wens aan te passen.
- Iedere opdracht heeft dezelfde opbouw: onderzoeken, uitvoeren en presenteren. De reflectievragen kunnen tijdens en na iedere fase van het creatief proces met de individuele leerling of de hele groep besproken worden.
- Nodig eens een [kunstenaar in de klas](#) uit. Die kan levendig en beeldend over zijn/haar/diens vak vertellen, aansluitend bij dit project. Het gerelateerde aanbod bij dit project vind je op onze site.
- Een bezoek aan een voorstelling, tentoonstelling of vaste collectie in een Haagse culturele instelling is ook van grote meerwaarde. Zie [VONK](#) voor het actuele aanbod.
- Bedenk ook van tevoren bij welke onderdelen je ouders/verzorgers kunt of wilt inschakelen. Het project gaat meer leven als er ook buiten de klas aandacht voor is.
- Maak foto's of filmpjes van de diverse presentatiemomenten en deel deze via de schoolwebsite, klassenapp of andere kanalen.

Projectspecifieke informatie

Over dit project

Wie naar de wolken kijkt, kan er van alles in zien: een hond of misschien wel een trein. Met vormen kun je een verhaal vertellen. Je kunt een vorm laten verdwijnen en weer tevoorschijn toveren, ernaar speuren en er iets in zien. Zo ontstaat een verhaal. De leerlingen beginnen het project met het associëren bij bestaande kunstwerken. Wat is hier gebeurd? Zit er een verhaal in? Daarna maken ze met papier een fruitstillevens, waaraan ze een vervreemdend detail toevoegen. Van daaruit gaan ze een stap verder. Met het speelse werk van de kunstenaar Miró als inspiratiebron, maken ze op een groot vel papier een verhaal met symbolen. Tot slot experimenteren de leerlingen met vrije vormen in zand. Wat zien ze allemaal?

Doelen

Er worden twee hoofddoelen geformuleerd die specifiek zijn voor het hele project. Dit zijn doelen op het gebied van kennis en vaardigheden. Aan het eind van het project worden deze doelen geëvalueerd met behulp van de succescriteria op het gebied van zelfregulering: de leerling kijkt terug en blikkt vooruit.

Reflecteren

De reflectievragen bij de verschillende fases van het creatief proces kunnen tijdens en na iedere fase met de individuele leerling of de hele groep besproken worden. Zie ook de hand-out: [Rollen van de leerkracht](#).

Taalonderwijs

Wil je woorden uit dit project koppelen aan taalonderwijs? Raadpleeg dan de [begrippenlijst](#).

Algemene benodigdheden

Maak gedurende het hele project gebruik van de volgende ruimtes en materialen:

- klaslokaal of speellokaal
- muziekinstallatie en/of digibord
- digitaal foto- en filmtoestel
- (kleuren)printer
- computer
- [standaard materialenlijst](#)
- [verschillende papiersoorten](#)

2. Introductie

Hoofddoel kennis	De leerling kan kleuren en vormen onderscheiden.
Hoofddoel vaardigheid	De leerling kan naar aanleiding van een beeld een verhaal verzinnen.

Benodigdheden

- [MEHMET ALI UYSAL](#)
- [PAPER BOAT, 2017](#)
- prentenboek *Bootje van Papier* van Ermin Wen
- A4 papier (in verschillende kleuren)

Aan de slag in de klas

Doe onderstaande opdrachten of maak een keuze:

Bootjes van papier die varen naar verhalen

1. Lees en bespreek met elkaar het prentenboek *Bootje van Papier* van Ermin Wen.

Waar gaat het bootje naartoe? Hoe zien de dieren eruit die ze onderweg tegenkomen? Welke vormen en kleuren zie je? Wat krijgt Yuki van de blauwe vogel en de andere dieren? Hoe zit dat eruit? Wat gebeurt er als het bootje zinkt? Welke kleur heeft de octopus? Hoe komen het meisje en de hond weer thuis?

2. Bekijk en bespreek de [Paper Boat series](#) van Mehmet Ali Uysal.

Welke vormen zie je in de bootjes? En welke kleuren zie je allemaal? Wat zou er met het bootje gebeurd kunnen zijn?

3. Vouw een bootje voor de groep, [bekijk daarvoor de instructievideo](#). Of als het lukt met iedere leerling een eigen bootje.

4. Verzin een verhaaltje bij jullie eigen bootje(s). Wat voor een bootje is het? Waar is het bootje en wat gebeurt ermee?

Tip: Herhaal de tekst van de laatste bladzijde van het prentenboek, als start van een nieuw verhaal:

Als de dag aanbreekt, is het bootje dicht bij de kust. Kijk, een jongen. Stapt hij, in het bootje?

Een nieuw verhaal begint.....

Wie stapt er in het nieuwe verhaal in het bootje? Een jongen, zoals in het prentenboek? Of iemand anders? Een dier misschien, of een fantasiewezen? Hoe gaat het verder?

3. Oriëntatie

Benodigdheden

- beker of kommetje met citroensap
- enkele hele en enkele doorgesneden citroenen
- doosje wattenstaafjes
- tekenvel A4-formaat, dubbelgevouwen
- oliepastelkrijt of wascokrijt
- [afbeelding van wolk](#) (print per leerling)

Aan de slag in de klas

Doorloop de vaste oriëntatie-onderdelen: het filosofisch gesprek en het uitvoeren van de eerste opdracht.

Het filosofisch gesprek

In de oriëntatiefase van de les voer je naar aanleiding van de introductie een [filosofisch gesprek](#). Dit is belangrijk voor het creatieve proces. Je kunt het filosofisch gesprek natuurlijk ook tijdens de andere lesonderdelen inzetten. Stel hierbij (een aantal van) onderstaande vragen:

- Als een schilderij helemaal wit is, is het dan een schilderij? En als het helemaal gekleurd is?
- Als je iets niet kunt zien, is het dan weg?
- Kan een cirkel ook een vierkant zijn?
- Kun je een verhaal ook ophangen?
- Kan een kangoeroe ook een verhaal vertellen? En een paddenstoel? Hoe?

Oriëntatieopdracht

Bedenk een verhaal met kunst

Bekijk met de leerlingen een aantal van de onderstaande kunstwerken en stel telkens de vraag: 'Wat is hier gebeurd?'.

- Henk Hofstra, [Eggcident](#) (....)
 - Wat zie je?
 - Zijn dit echte eieren, waarom denk je dat?
 - Waar zouden de eieren van gemaakt zijn?
 - Hoe komen de eieren op de grond?
 - Wat zou er gebeurd zijn?
- Mehmet Ali Uysal, [Wasknijper](#) (2010)
 - Wat zie je?
 - Waar zou de wasknijper van gemaakt zijn?
 - Wie zou die wasknijper aan het grasveld hebben vastgeklemd? Waarom?

- Wat zou er onder de grond gebeuren?
- Bekijk en bespreek het werk van [Nancy Fouts](#), bijvoorbeeld *Piano with Grass* (2013) of *Cactus ballon* (voor 2010).
 - Wat is hier gebeurd?
 - Welke vormen zie je?
- Bekijk en bespreek het werk van [Cosima von Bonin](#), bijvoorbeeld *What if it barks 7 (Coffee Pot Version)* (2018).
 - Waarom heeft de theepot een doek om?
 - En waarom staat die surfplank daar? Wat zou er gebeurd zijn?
 of *Hermit Crab in fake Royere* (2010):
 - Hoe zou de krab op de troon zijn gekomen? En waarom?

Doorloop de volgende opdrachten of maak een keuze:

Citroen op papier

Vertel dat de kunstschilder Johannes Itten zijn leerlingen een citroen liet eten voordat zij er eentje mochten natekenen. Volgens hem kun je een citroen pas goed tekenen als je weet hoe zuur die smaakt.

1. Zorg dat je wat citroensap in een kommetje of beker hebt klaarstaan. Geef de leerlingen ieder een wattenstaafje dat ze om beurten in het sap kunnen dopen om te proeven. Bespreek samen de smaak van de citroen.
2. Leg een hele en een doorgesneden citroen neer op enkele tafeltjes, zodat de leerlingen de vrucht goed kunnen zien. Bespreek de vorm van de citroen. Wat zien ze nog meer? Misschien wel de vliesjes of een pit?
Tip: Leg uit op welke manieren je een citroen kunt tekenen: bijvoorbeeld van bovenaf, als dwarsdoorsnede, of een partje. Teken eventueel voor op het digibord (haal de voorbeeldtekeningen weer weg).
3. De leerlingen krijgen een dubbelgevouwen A4-papier. Aan de ene kant tekenen ze de hele citroen en aan de andere kant tekenen ze de citroen op een andere manier, bijvoorbeeld gehalveerd. Ze gebruiken hiervoor oliepastel- en wascokrijt. Laat ze goed kijken naar de vorm, kleur en grootte.
4. Vergelijk de tekeningen klassikaal met elkaar. Lijken de citroenen op elkaar? Wat is er hetzelfde en wat is anders?
5. Citroenen zie je ook terug in het *Pronkstilleven* van Adriaen van Utrecht (1644). Wijs de leerlingen hierop. Hoe zijn de citroenen weergegeven?

In de wolken

Bekijk en bespreek een aantal wolken-kunstwerken:

- [wolk van gloeilampen door kunstenaar Caitlind r.c. Brown](#)
- [Nimbus van Berndnaut Smilde](#)

Gebruik ook [afbeeldingen van echte wolken op internet](#).

Wat herkennen de leerlingen in de vormen van de wolken? Misschien wel een leeuw op een fiets? Deel de prints van [deze wolkenfoto](#) uit aan de leerlingen. Hier overheen mogen ze een tekening maken van wat ze in de wolk zien.

Succescriterium	Bespreek met de leerlingen de opdracht(en): welke onderwerpen gaan zij onderzoeken de komende les of tijd? Formuleer vanuit het filosofisch gesprek en/of de oriëntatie-opdracht, samen met de leerlingen, een succescriterium waaraan zij werken. Een voorbeeld van een succescriterium bij dit project: De leerling maakt van papier een fruitstilleven, schildert symbolen in de stijl van Miró en maakt een eigen zandtekening.
-----------------	---

4. Opdracht: Ik zie, ik zie wat jij niet ziet

De leerlingen onderzoeken bij deze opdracht stilleven in de kunst. Vervolgens maken zij met fruit een klassikaal stilleven. Tot slot werken de leerlingen individueel een stilleven uit met gekleurd papier, waaraan ze een vervreemdend of onverwacht element toevoegen.

Subdoel kennis	De leerling legt uit wat een stilleven is.
Subdoel vaardigheid	De leerling maakt van papier een stilleven met fruit en voegt een eigen element toe.

Benodigdheden

- variatie aan fruitsoorten*. Neem ook wat minder alledaags fruit mee, zoals meloen, drakenfruit, Jamaica-appel, ananas, papaja of passievrucht
- kleeft
- stevig vel tekenpapier, A4- of A3-formaat
- verschillende kleuren en soorten papier voor het stilleven, zoals vlieger- of vouwpapier
- scharen
- behanglijm/plakstift
- stiften of kleurpotloden
- crêpetape/schilderstape (voor het ophangen van de werken)

*Tip: Vraag de leerlingen voorafgaand aan de opdracht om een (bijzonder) stuk fruit van huis mee te nemen.

Aan de slag in de klas

Doorloop de vaste onderdelen binnen elke projectopdracht: onderzoeken, uitvoeren en presenteren.

Onderzoeken

Stillevens in de kunst

1. Bespreek eerst kort met de leerlingen wat een **stilleven** is.
2. Bekijk en bespreek een aantal stillevens. Maak een keuze uit onderstaande voorbeelden:
 - Giuseppe Arcimboldo – *De fruitmand* (1590)
 - Wat zie je?
 - Welk fruit ken je?
 - Zou er een gezicht achter het fruit zitten? Wie zou dat dan zijn en hoe zou dat fruit op het gezicht terecht zijn gekomen?
 - Clara Peeters – *Stilleven met kazen, amandelen en krakelingen* (ca. 1615)
 - Wat zie je?
 - Lijkt het echt?
 - Vind je het er lekker uitzien?
 - Zou er iemand al van de kaas hebben gesnoept? Wie dan?
 - Paula Modersohn-Becker – *Stilleven met vissenkom* (ca. 1906)
 - Welk fruit zie je?
 - Wat zie je nog meer?
 - Welke kleuren zie je?
 - Leven de vissen, denk je?
 - Henri Matisse – *Stilleven met mand met sinaasappels* (1912)
 - Welke vormen zie je?
 - Wat voor fruit zou dit zijn? Hoe zie je dat?
 - Waar zou de tafel staan?
 - Wat zou er naast de tafel staan?
 - Giorgio Morandi – *Stilleven met groene doos* (1954)
 - Zie je wat dit zijn?
 - Wat voor vormen zie je?
 - Welke kleuren zie je?
 - Wat zou er in de doos zitten?
 - Pablo Picasso – *Stilleven met glas onder de lamp* (1962)
 - Wat zie je?
 - Is dit ook een stilleven, waarom?
 - Staat de lamp in brand of is er iets anders aan de hand?

- Tom Wesselman – *Still Life #30* (Stilleven #30)(1963)
 - Welke kleuren zie je?
 - Wat staat er allemaal op tafel?
 - Wat staat vooraan? Wat staat achteraan?
 - Welke voorwerpen of artikelen hebben jullie ook in je keuken staan/liggen?
Kijk goed naar het kunstwerk. Sluit nu je ogen. Wat stond er ook alweer allemaal op de tafel?
 - Louise te Poule – *Pearls before sheep* (Parels voor de zwijnen (2014)
 - Wat zie je allemaal?
 - Wat doet de vogel met het plastic?
 - Wie heeft het draad met parels gespannen?
 - Waarom kijkt dat mannetje naar de parel?
3. Kies één van de werken uit om samen in een kringgesprek een verhaal mee te maken. Bijvoorbeeld het werk van Paula Modersohn-Becker – *Stilleven met vissenkom*.
Help de leerlingen op weg met een beginzin: 'Op een dag sprong het kleinste goudvisje uit de kom. Hij belandde op de tafel en...'.
Maak uit de verschillende ideeën van de leerlingen een verhaaltje en schrijf dit op.

Optioneel: Laat de leerlingen (een stilleven) tekenen bij het verhaaltje.

Fruitonderzoek (voorbereiding op stilleven van fruit)

1. Zet de leerlingen in kringopstelling en toon het werk Frida Kahlo – *Zonder titel (Stilleven met papegaai en fruit)* (1951) op het digibord.
Stel de volgende vragen:
 - Ken je het fruit op de tafel?
 - Komt het fruit van dichtbij of ver weg? Waarom denk je dat?
 - Wat doet die papegaai daar?
2. Laat de leerlingen het meegenomen fruit op een kleed leggen. Vul eventueel aan met wat bijzondere vruchten (zie ook: benodigheden).
3. Een leerling kiest een stuk fruit en geeft dat door in de kring. De andere leerlingen mogen eraan voelen en ruiken. Vervolgens mag een andere leerling een stuk fruit kiezen en wordt de opdracht herhaald.
Stel de volgende vragen:
 - Hoe heet deze vrucht?
 - Hoe ruikt het?
 - Hoe voelt het?
 - Welke vorm heeft het?
 - Is dit je lievelingsfruit?
 - Zie je de(naam vrucht) terug op het schilderij van Frida Kahlo?
 - Zo ja, lijkt het erop? Wat is er hetzelfde of anders?

Tip: Stimuleer bij deze opdracht de woordenschat door het samen benoemen van de grootte, kleur, vorm, textuur etc.

Stilleven van echt fruit maken

Voor deze opdracht maken de leerlingen een klassikaal stilleven van echt fruit ter voorbereiding op de uitvoerende opdracht. Ze gebruiken het fruit uit voorgaande opdracht. Zet een grote tafel klaar met een kleed erop. De leerlingen moeten goed zicht hebben op het stilleven dat ze op de tafel gaan samenstellen.

1. Verdeel de klas in groepjes van vier tot vijf leerlingen. Leg bij elk groepje vijf stuks fruit op tafel.
2. De leerlingen bespreken in hun groepje welk stuk fruit zij het meest geschikt vinden voor het stilleven. Per groepje kiezen ze één stuk fruit.
3. De door de groepjes geselecteerde stukken fruit worden samengebracht op de grote tafel. Bespreek klassikaal de keuzes en de motivering.
 - Zijn de leerlingen tevreden over het stilleven?
 - Ligt alles goed?
 - Zijn er veel dezelfde stukken fruit gekozen?
 - Zo ja, moet er nog een stuk fruit weg en/of een ander stuk fruit bij?
4. Maak voor de presentatie foto's van het stilleven, uit diverse standpunten.

Uitvoeren

Papieren stilleven

De leerlingen maken het met fruit samengestelde stilleven individueel na met gekleurd papier. Leg hiervoor op elk tafeltje een stapeltje met verschillende soorten en kleuren papier, bijvoorbeeld vlieger- of vouwpapier. Doorloop in deze opdracht de volgende stappen:

1. Geef elke leerling een stevig vel papier; A4- of A3-formaat.
2. De leerlingen kiezen uit het stapeltje gekleurd papier wat ze nodig hebben voor hun stilleven.
3. Ze kijken goed naar het stilleven en letten daarbij op de vormen, de kleuren en de grootte van het fruit.
4. De leerlingen maken een eigen stilleven met het gekleurde papier. Hiervoor knippen of scheuren ze de verschillende 'fruitvormen' uit het papier. De formaten en kleuren mogen afwijken van de werkelijkheid. De leerlingen leggen de vormen op het tekenpapier en ze schuiven net zolang tot de compositie naar hun zin is. Het hele vel papier mag gebruikt worden.
5. Vervolgens plakken ze alle losse vormen vast op het tekenvel. Laat de werkstukken even drogen.
6. Met stift of kleurpotlood voegen de leerlingen een vervreemdend of onverwacht detail toe, bijvoorbeeld een vlinder in de lucht of een strik om een banaan.

Presenteren

Hang de werkstukken en een foto van het echte fruitstilleven op in de klas. Laat de leerlingen bij elk stilleven benoemen wat er is toegevoegd. Vraag de maker van het werk om een toelichting.

Reflecteren

Reflectie subdoelen	Waardoor lijkt jouw stilleven op het echte stilleven?
Reflectie proces	Waarom koos je ervoor om juist dit element toe te voegen aan je stilleven?

5. Opdracht: Miró vertelt het zo

Subdoel kennis	De leerling vertelt over het werk van Miró.
Subdoel vaardigheid	De leerling schildert op een groot vel een eigen verhaal met zelfbedachte symbolen en symbolen van Miró.

Benodigdheden

- voor iedere leerling een stapeltje A4- of A5-papier
- zwarte stift of zwarte oliepastelkrijt
- grote, ronde kwasten/schilderskwasten
- schorten
- optioneel: bakjes water
- plakkaatverf in de kleuren rood, geel en blauw
- grote vellen papier/ grote stukken wit karton

Aan de slag in de klas

Doorloop de vaste onderdelen binnen elke projectopdracht: onderzoeken, uitvoeren en presenteren.

Onderzoeken

Kunst van Miró

De Spaanse kunstenaar [Joan Miró](#) gebruikte in zijn (latere) werk vaak dezelfde symbolische figuren, bijvoorbeeld: 'sterren', 'ladders', 'vogels', 'ogen' en 'de zon'.

1. Bekijk en bespreek het werk van deze kunstenaar. Benoem telkens de basiskleuren en vormen. Bijvoorbeeld:

- [De dichteres](#) (1940)
 - Wat zie je in het schilderij?
 - Is het een rustig of druk schilderij? Hoe komt dat?
 - Het schilderij heet *De dichteres*. Wat doet een dichteres?
 - Vinden jullie die titel passen?
In dit werk zie je voorbeelden van onder meer ogen en sterren.
 - [De zon](#) (1949)
 - Wat zie je?
 - Welke kleuren en vormen?
 - Herken je iets?
 - Het schilderij heet *De Zon*. Hoe zou het schilderij aan die naam komen?
 - [De streling van een vogel](#) (1967)
 - Zie je iets in het beeld?
 - Welke kleuren zie je?
 - Welke vormen?
 - Het schilderij heet *De streling van een vogel*. Hoe zou deze vogel voelen? Zou je de vogel willen aaien?
 - Waar zou de vogel vandaan komen?
 - [De vluchtladder](#) (1940)
 - Wat zie je allemaal?
 - Welke kleuren en vormen?
 - Kun je goed zien wat Miró schildert, of juist niet?
In dit werk vind je voorbeelden van onder meer sterren en een ladder.
2. Kies één van de werken uit om samen een verhaal mee te maken, bijvoorbeeld het werk [De vluchtladder](#). Help de leerlingen op weg met een beginzin: 'Ik klom op de ladder, hoger en hoger en ineens kwam/zag ik...'.

Figuur in vorm

1. De leerlingen oefenen met het tekenen van de symbolen van Miró op A4- of A5-formaat papier. Dus met: 'sterren', 'ladders', 'vogels', 'ogen' en 'de zon'. Iedere leerling krijgt minimaal vijf vellen papier heeft. Teken de symbolen eventueel voor op het digibord ter illustratie. Veeg de voorbeelden vervolgens weer uit.
2. Noem telkens een symbool dat de leerlingen groot tekenen op het vel papier. Ze gebruiken hiervoor zwarte stift of zwart oliepastelkrijt. Voor elk symbool mogen de leerlingen een nieuw vel papier gebruiken.

Uitvoeren

Naar aanleiding van het werk van Miró gaan de leerlingen in tweetallen zelf aan de slag.

Tip: Zorg voor voldoende ruimte, de leerlingen gaan op grote vellen papier werken. Bij ruimtegebrek kunnen de leerlingen verdeeld worden en per toerbeurt meedoen.

Werk op de grond

De leerlingen gaan aan de hand van de symbolen in tweetallen een werk maken. Ze werken hierbij op de grond.

1. Verdeel de leerlingen in tweetallen en zorg dat er voor ieder tweetal een groot vel papier/stuk karton klaarligt op de grond.
2. Leg uit dat de leerlingen één of meer symbolen mogen kiezen om te schilderen. Ze gaan groot werken. Ter differentiatie: leerlingen die willen, mogen ook zelf een symbool bedenken. Help de leerlingen een handje op weg door wat voorbeelden te noemen: een mond, de maan, een hart, een poppetje, etc.
3. De tweetallen tekenen met zwarte verf de omlijning van hun symbool op het papier/karton. Optioneel mogen er meer (zelfbedachte) symbolen toegevoegd worden, zolang alles maar op het vel papier/stuk karton past.
4. Vervolgens kiezen de leerlingen per symbool één van de primaire kleuren (rood, geel en blauw) en verven de omlijning met grote ronde kwasten in.
5. Laat de leerlingen een titel bedenken voor hun werk.

Presenteren

Leg de werken neer in de klas en bespreek ze. Kunnen de tweetallen er een verhaaltje bij verzinnen?

Tel samen het aantal symbolen. Wat komt veel terug en wat minder? Lijken de figuren wel of niet op elkaar?

Reflecteren

Reflectie subdoelen	Waaraan herken je het werk van Miró in jouw werk?
Reflectie proces	Welk symbool heb je zelfbedacht?

6. Opdracht: Verstoppertje tekenen

Na het zien van pakkende voorbeelden van zandtekeningen, mogen de leerlingen zelf experimenteren met vrije vormen en het afdrukken van materialen in zand. Elke vorm kan het begin van een verhaal zijn. Wat zien de leerlingen erin? Zo kan een veeg de vleugel van een vogel zijn, maar misschien ook wel een golf.

Subdoel kennis	De leerling legt uit met welke technieken en materialen je zandtekeningen kunt maken.
Subdoel vaardigheid	De leerling maakt een eigen zandtekening waarbij de vormen een verhaal vertellen.

Benodigdheden

- zand (uit de zandbak, vogelzand, fijn zand of kinetisch zand)
- gekleurd zand
- afhankelijk van de gekozen uitvoering:
- dienbladen
- de zandtafel
- lichtbak*
- de zandbak
- voor het tekenen met zand: veertjes, takjes, papieren rietjes, steentjes, doppen, dennenappels, schelpen, een speelgoedauto, plastic harkje en schep, etc.
- fotocamera/ mobiele telefoon
- crêpetape (voor het ophangen van de foto's)

*Bekijk [hier](#) hoe je een eenvoudige lichtbak maakt.

Aan de slag in de klas

Doorloop de vaste onderdelen binnen elke projectopdracht: onderzoeken, uitvoeren en presenteren. Aan het eind van deze opdracht staan evaluatievragen die betrekking hebben op het hele project.

Onderzoeken

Voorbeelden zandkunst

Bekijk en bespreek een aantal video's of foto's met voorbeelden van zandkunst. Maak een keuze uit onderstaande voorbeelden:

- [De Zandtovenaar](#)
 - Welke dieren zie je?
 - Hoe tekent de zandtovenaar?
 - Kun je dat nadoen met je hand?
 - Hoe verdwijnt de tekening weer?
- [Rangoli Sand Painting](#) uit India, door kunstenaar Purvi Shah
 - Waarmee tekenen de mensen?
 - Is dat anders dan wat de Zandtovenaar doet?
 - Zie je iets in het kunstwerk?
- [Walangari Sand Painting](#) door Aboriginakunstenaar Walangari Kantawarra. Onder aan de pagina staan afbeeldingen die je kunt vergroten.
 - Welke vormen zie je?
 - Welke kleuren?
 - Wat zie je in de werken?
- [Sand Art](#) zoals dat op Goree Island (Senegal) in verschillende werkplaatsen wordt gemaakt.
 - Waar tekent de kunstenaar mee?
 - Hoe doet hij dat?
 - Welke vormen zie je?
- [Bora ceremonie](#) (ca. 1920–1927) van de Aboriginals
 - Is de foto van vroeger of nu? Hoe zie je dat?
 - Hoe tekenen de mensen? Waarom zouden ze dat doen?
 - Kun je de vormen nadoen met je hand?
- [Bonseki](#) uit Japan
 - Wat zie je? Zie je dat meteen?
 - Heb jij weleens met een veer getekend? Is dat anders dan met je handen tekenen?
- [Navajo Sand Painting](#)
 - Wat zie je?
 - Waar zou het over gaan?
 - Hoe is het gemaakt, denk je?
- [Tibetaanse zandkunst](#)
 - Wat zie je?
 - Welke kleuren zie je?

- Hoe tekenen de monniken?
- Waarom zouden ze de tekening weer uitvegen?

Kies één van de voorbeelden uit om samen een verhaal mee te maken. Help de leerlingen op weg met een beginzin. Voorbeeld van beginzin bij de [Bonseki](#) uit Japan: 'De maan scheen. Op de rivier voer een bootje. In dat bootje zat een reusachtige...'.

Experimenteren met zand

Naar aanleiding van de zandkunstvoorbeelden gaan de leerlingen zelf aan de slag.

Tip: Bij onvoldoende ruimte of werkplekken kunnen telkens ongeveer zes leerlingen tegelijkertijd aan de opdracht werken.

- Afhankelijk van de mogelijkheden in je klas, kun je leerlingen op verschillende manieren laten oefenen met het tekenen in zand:
 - fijn zand op een dienblad (individueel)
 - bij de zandtafel (in tweetallen)
 - met een lichtbak* (in tweetallen)
 - in de zandbak (helpt van de groep, in plaats van telkens zes leerlingen)

*Bekijk op de [website kleuteridee.nl](http://website.kleuteridee.nl) hoe je een eenvoudige lichtbak maakt (onder kopje 'De zandtovenaar').

- Laat de leerlingen bij deze opdracht met hun handen werken. Welke vormen kunnen ze bijvoorbeeld creëren met hun vingertoppen en wat gebeurt er als ze hun hele hand gebruiken?

Uitvoeren

Het onderzoek loopt door in de uitvoering. Vertel dat de leerlingen gaan toveren met zand. Laat eventueel ter inspiratie nog wat van de eerder getoonde voorbeelden van zandkunst zien.

Volg nu onderstaande stappen om het project uit te voeren:

1. De leerlingen gaan verder met het experimenteren van vrije vormen in zand. Afhankelijk van de gekozen uitvoering (dienblad, zandtafel, lichtbak of zandbak) houd je dezelfde werkvorm aan.
2. Voeg naast het zand ook andere materialen toe die de leerlingen kunnen gebruiken om vormen mee te maken. Met een veertje kunnen de leerlingen in het zand vegen of met een dopje in het zand een afdruk maken. Ook kunnen ze hun werkstuk met bijvoorbeeld steentjes en schelpen versieren. De zandtekeningen kunnen realistisch zijn of abstract.
Tip: Geef de leerlingen de uitdaging dat er vijf verschillende vormen in te herkennen zijn.
3. Als de leerlingen tevreden zijn over hun werk, kun je een foto of filmpje van het eindresultaat maken. Wat vertellen de verschillende tekeningen en vormen? Misschien weten de leerlingen er wel een verhaaltje bij te bedenken.
Tip: In het filmpje kun je ook het verhaaltje/de toelichting erbij vastleggen.

Presenteren

Maak een keuze uit onderstaande mogelijkheden om het project te presenteren:

- Print de foto's uit en hang ze op/leg ze neer in de klas. Of toon de gemaakte filmpjes van de werken op het digibord.
- Laat de leerlingen hun werk kort toelichten. Vertellen de vormen in hun werk een verhaal? Zo ja, kunnen ze dat toelichten?
- Richt samen met de leerlingen een mini-tentoonstelling in met de werken uit de voorgaande opdrachten. Nodig ouders en medeleerlingen uit om te kijken en te luisteren naar alle verhalen.

Tip: Nodig een verhalenverteller (kan ook een ouder of leerkracht van een andere groep zijn) uit, die korte verhalen vertelt bij een aantal van de gemaakte werkstukken.

Reflecteren

Reflectie subdoelen	Welke vormen ontstonden vanzelf en pasten perfect bij jouw verhaal?
---------------------	---

Evalueren

Bespreek met de leerlingen het doorlopen proces aan de hand van onderstaande vragen:

- Welk kunstwerk vond je het meest verrassend?
- Welk verhaal vond je het mooiste?
- Wat vond je het leukst om mee te werken: papier, verf of zand? Waarom?
- Wat wist je nog niet vóór het project en nu wel?
- Kun je met vormen een verhaal vertellen?
- Bedenk je makkelijker een verhaal bij een schilderij of bij je eigen tekening?

Eindreflectie: zelfregulatie terugkijkend	Kon je jouw verhaal het beste vertellen met vormen van papier, verf of zand?
Eindreflectie: zelfregulatie vooruitkijkend	Van welk zelfgemaakt kunstwerk zou je het verhaal verder willen uitwerken?